

УДК 94(477) «1921/1929»

ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УСРР У 1920-Х РР.

Прилипко Руслан

У статті аналізуються опубліковані та неопубліковані джерела, доступні сучасним історикам, які дають змогу комплексно дослідити проблему соціального захисту населення УСРР у період нової економічної політики. Ви-світлено інформативні можливості широкого кола архівних документів, статистичних матеріалів щодо системи заходів радянської держави, спрямованих на соціальне забезпечення робітників і службовців у разі настання основних соціальних ризиків: безробіття, хвороби, часткової чи повної втрати працездатності. Висвітлено різноманітність документів про діяльність наркоматів соціального забезпечення визначеного періоду. Проаналізовано матеріали Української загальнопланової комісії. В статті виокремлено матеріали офіційної статистики Головного управління соціального страхування.

Ключові слова: джерела, населення, соціальний захист, наркомати, статистика, соціальна політика, УСРР.

Невід'ємною складовою розбудови незалежної Української держави є створення досконалої системи соціального захисту населення як одного з основних показників цивілізаційного рівня розвитку країни та суспільного добробуту населення. Реформування цієї системи в сучасних умовах ринкових трансформацій нерозривно пов'язане з пошуком нових моделей соціального захисту, здатних зберегти певні стандарти рівня та якості життя населення у разі настання соціальних ризиків. Визначення раціональних шляхів побудови ефективної системи соціального захисту населення в Україні, на наш погляд, є неможливим без звернення до історичного досвіду реалізації соціальної політики. Важливим для розуміння сучасних форм та методів організації соціального захисту є період 20-х рр. ХХ ст., коли радянська держава переживала подібний досвід регулювання соціальних процесів в умовах ринкової економіки.

Впродовж останніх років проблема соціального захисту населення УСРР 1920-х рр. частково розглядалася в контексті досліджень радянської соціальної політики та практики повсякдення такими авторами, як О. М. Мовчан, О. А. Мельничук, В. Г. Шарпятий [8; 7; 23]. Метою означеної статті є аналіз системи джерел, які дають змогу розкрити зміст та рівень соціального захисту населення УСРР у 1920-х рр.

Вивчення проблеми соціального захисту робітників та службовців у 20-х рр. ХХ ст. вимагає опрацювання широкої джерельної бази, що включає в себе як опубліковані, так і неопубліковані джерела. Звісно, за важливістю, новизною та текстовим наповненням на першому місці є архівні матеріали, представлені фондами радянських і партійних органів, союзних і республіканських наркоматів і структурних підрозділів, на які покладалися функції соціального захисту населення у досліджуваній період. Різні за важливістю, значенням і ступенем достовірності, вони відображають цілісну картину діяльності радянських соціальних інститутів і дозволяють більш об'єктивно оцінити її ефективність.

Найбільше за обсягом фактичного матеріалу зібрання архівних документів про діяльність органів соціального захисту населення міститься у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Оскільки з утвердженням радянської влади соціальний захист і соціальні послуги населенню акумулювалися в Наркоматі соціального забезпечення, джерелознавчий аналіз слід розпочати з характеристики фондів цієї установи. Так, фонд № 348 містить матеріали, розміщені за хронологічним принципом, починаючи з 1919 р. до 1933 р.

Усі відкладені архівні матеріали можна умовно поділити на декілька груп. Найбільш важливими для розуміння змісту радянського соціального захисту є директивно-інструктивні матеріали законодавчих та виконавчих органів, наркомату соціального забезпечення та його відділів на місцях, визначені в законах, декретах, постановах, положеннях, наказах, інструкціях, розпорядженнях. Так, у справах знаходяться документи про передачу Наркоматами УСРР до відання Наркомсоцзабезу справ про призначення пенсій громадянам урядами гетьмана Скоропадського та УНР, а також започаткування радянської системи соціального забезпечення в УСРР.

Іншу групу складають документи про роботу структурних підрозділів Наркомсоцзабезу УСРР. Так, архівні матеріали про налагодження роботи пенсійного відділу відкладені у справах фонду. Подальша робота наркомату у сфері пенсійного забезпечення представлена проектами декретів, угодами між Україною та Росією про переведення пенсій, документами про нормування розмірів пенсій та визначення прожиткового мінімуму для непрацездатних верств населення, матеріалами роботи касаційних комісій із призначення пенсій, документами про роботу головного управління установ для інвалідів.

Інформативно насиченими є систематизовані звітні матеріали про діяльність наркомату соціального забезпечення у певні періоди, зосереджені у справах 1119, 1121, 1913. Цінну аналітичну інформацію містять: викладена на 86 аркушах доповідна записка НК РСІ УСРР про результати обстеження си-

стеми соціального забезпечення за період з жовтня 1923 р. по грудень 1925 р. (Спр. 1466) та документи про перевірку роботи Наркомсоцзабезу УСРР цією ж контролюючою інстанцією в 1926 р. (Спр. 1580).

Зважаючи на те, що в рамках наркомату соціального забезпечення відбувалося становлення системи соцстраху, у фонді цієї установи збереглися матеріали про діяльність Управління соціального страхування у 1922 р. (Спр. 572, 573). Крім того, у фондах НКСЗ міститься вся інформація про спільну діяльність наркомату соціального забезпечення та наркомату праці з обслуговування осіб, що перебували в інвалідних установах собезу. Різноманітність документів вказаного фонду дозволяє сформувати достатньо чітке уявлення про зародження та основні напрями радянської державної політики у сфері соціального захисту населення на початковому етапі. Окрім риторики, матеріали фонду містять конкретну інформацію про роботу відділів соціального забезпечення із захисту непрацездатних верств населення.

З переходом до НЕПу основною організаційно-правовою формою соціального захисту робітників і службовців виступає соціальне страхування, саме тому матеріали про практичну діяльність органів соціального захисту широко представлені у фонді Головного управління соціального страхування (Ф. 2851 ЦДАВО України), вміщені в межах хронологічного періоду 1922–1933 рр.

Формуванню концептуального визначення місця та ролі страхових інститутів у системі соціального захисту сприяло, передусім, вивчення змісту директивних вказівок партійних, радянських, господарських органів загальносоюзного та республіканського масштабу, а також відомчого листування між вказаними установами. В документах йшлося про встановлення, відміну чи пільговий режим страхових тарифів, стан і контроль їх сплати, заходи із ліквідації забо ргованостей сплати страхових внесків державними, а, особливо, приватними підприємствами, забезпечення робітників страховими допomoгами. Пенсійне забезпечення промислових робітників було предметом листування з Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом. Листування ГУСС УСРР із профспілковими органами частіше стосувалося питань охорони праці, забезпечення пенсіями інвалідів праці. Основний зміст і напрями державної політики у сфері соціального захисту та місце в ній органів соцстраху можна простежити за стенографічними звітами з'їздів і нарад за участю страхових працівників.

Практика діяльності страхових органів із забезпечення застрахованих допomoгами та пенсіями міститься в щорічних звітах Головного управління та губернських відділів соціального страхування УСРР. Такі звіти, як правило, відбивали реальний стан обсягу соціального захисту, на відміну від уже скоригованих матеріалів, поданих в матеріалах партійних чи радянських органів.

Об'єктивність цих даних можна простежити і за матеріалами перевірок страхових органів з боку народного комісаріату праці, наркомату робітничо-селянської інспекції, комісій партійних органів.

Статистика соціального захисту робітників і службовців за різними напрямками відбита у щорічних зведених таблицях ГУСС УСРР, поміщені матеріали в яких стосувалися тимчасової непрацездатності пенсійного забезпечення, захисту у сфері охорони здоров'я.

Зважаючи на те, що Головне управління соціального страхування, починаючи з 15 лютого 1923 р., було структурним підрозділом наркомату праці УСРР, фонд вказаної установи (Ф. 2623) не може залишатися поза увагою дослідників. Матеріали, що стосуються соціального захисту, мають значно вищий аналітичний рівень, є більш систематизованими та відображають загальні принципи соціальної політики держави. Вони містять протоколи та стенограми усіх зібрань за участю партійних, радянських, господарських, профспілкових органів, на яких розглядалися питання соціального захисту. Поміщені в них матеріали, дискусії відбивають державну лінію розвитку соціального захисту найманих працівників та непрацездатних верств населення. Статистику діяльності страхових органів можна простежити за щорічними звітами НКП УСРР 1923–1933 рр. У звітах відбито становище на ринку праці та боротьбу з безробіттям, результати санаторно-профілактичної роботи, стан дотримання техніки безпеки та травматизму у провідних галузях економіки УСРР, забезпечення у разі тимчасової та постійної втрати працездатності.

Організацією, що представляла інтереси робітників і службовців у сфері праці в 1920-х рр., були профспілки. На них поклалися і завдання у сфері соціального захисту найманих працівників. Зважаючи на це, фонд Всеукраїнської ради професійних спілок (Ф. 2605) є невід'ємною складовою джерельної бази дослідження. В документах фонду представлені матеріали, що стосуються обстеження діяльності органів соціального захисту, медичних та профілактичних установ, виконання бюджету соцстраху. У фонді збереглися матеріали, які відбивають реформування системи соціального захисту робітників і службовців в умовах відновлення військово-комуністичного штурму, а також медико-санітарного та профілактичного обслуговування робітників, працевлаштування пенсіонерів тощо.

Важливі матеріали щодо практики органів соціального захисту можна почерпнути із фонду 337 Української загальнопланової комісії при Українській економічній нараді. Насамперед, дослідників зацікавлять документи економічної секції (1922–1925 рр.) та секції праці (1925–1928 рр.). Змістовна інформація

ція стосується результатів санаторно-курортної допомоги працівникам, діяльності відділів робітничої медицини.

Результати соціального захисту робітників та службовців у сфері охорони здоров'я частково представлені у фонді Народного комісаріату охорони здоров'я УСРР (Ф. 342). Тематика дослідження відображена, насамперед, в матеріалах відділу робітничої (страхової) медицини. Тут збереглися усі директивно-інструктивні матеріали за 1922–1929 рр., переписка з іншими установами з приводу надання медичної допомоги, звіти про ефективність діяльності лікарняних установ робітничої медицини, результати діяльності лікарсько-контрольних комісій, відомості про надання санаторно-курортної допомоги застрахованим.

Найвищою державною інстанцією, що контролювала діяльність органів та установ соціального захисту, був Всеукраїнський центральний виконавчий комітет робітничих, солдатських та червоноармійських депутатів (ВУЦВК). У фонді цієї установи (Ф. 1) збереглися матеріали листування з Наркоматами праці і соціального забезпечення УРСР про збільшення норм пенсій у містах і селах, про призначення персональних пенсій інвалідам громадянської війни, інвалідам праці, визначення розмірів та тривалості виплати допомог безробітним.

Найважливіші питання, що стосувалися будови та розвитку системи соціального захисту у 1920-х рр., дотримання класової лінії у забезпеченні робітників і службовців, завжди приймалися керівництвом всесоюзних чи республіканських страхових органів. За документами архівного фонду ЦК КП(б)У (Ф. 1) Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) можна простежити дискусії, що точилися на з'їздах, конференціях і пленумах стосовно форм і методів здійснення соціальної політики (опис 1). Важливою для розуміння причин реформування соціального захисту при переході до НЕПу є стенограма та резолюції VI конференції КП(б)У, зміст резолюцій та рішень Політбюро ЦК КП(б)У. В описі 20, де зосереджені матеріали відділів ЦК, можна віднайти інформацію про соціальний захист радянських і партійних діячів вищих рангів та членів їхніх родин.

Важливою для дослідження причин згорання самодіяльного соціального страхування в умовах взяття курсу на модернізацію промисловості є лист народних комісарів соціального забезпечення УСРР та РСФРР на ім'я Сталіна з проханням передати у відання ввіреної їм установи функцію соціального захисту.

З метою висвітлення організації соціального захисту на місцях бажано залучити також архівні документи обласних державних архівів. Вміщені у фондах означених установ матеріали стосуються діяльності окружних, районних кас соціального страхування, комітетів по боротьбі з безробіттям. Залучення таких матеріалів дасть змогу висвітлити реалізацію соціальної політики

радянської влади на місцях, продемонструвати ефективність соціального захисту на рівні локальних мікроісторій, а також показати ставлення пересічних громадян до соціальної політики держави.

Серед опублікованих джерел наукового дослідження варто виокремити матеріали офіційної статистики. Найбільш розлогими, системними та належним чином впорядкованими є статистичні звіти Головного управління соціального страхування. Такі звіти в УСРР публікувалися у 1924–1928 рр. [17]. Позитивним є те, що такі звіти склалися за єдиною формою, що дає можливість широко застосовувати при аналізі порівняльні методи. В 1927 р. статистичні матеріали за окремими видами страхування були підготовлені наркоматом праці УСРР та Цусстрахом СРСР [5; 20]. Починаючи з 1924 р., свої щорічні звіти та резолюції конференцій публікували окружні каси соціального страхування. Визначення обсягу страхування в промисловості України, його місця та ролі в матеріальному забезпеченні робітників та службовців, частки соціальних допомог в сімейному бюджеті є неможливим без використання матеріалів статистичних щорічників, матеріалів статистики праці та охорони здоров'я.

Система управління соціальним захистом з боку партійних, господарських та профспілкових органів через відповідні директивні матеріали відображена у спеціальних збірниках документів, а також стенографічних звітах радянських, партійних та профспілкових з'їздів [1]. Незважаючи на політичне забарвлення, окремі відомості про соціально-побутове забезпечення робітників можна знайти у збірниках документів і матеріалів, що вийшли друком у 60–80-х рр. ХХ ст. [9].

Організація та регулювання основ соціального захисту населення в УСРР здійснювалася за допомогою значної кількості нормативних актів як союзного, так і республіканського значення. Більшою мірою це підзаконні нормативні акти, які у виняткових випадках видавалися за спільним рішенням РНК та ВУЦВК, частіше – наркоматами праці та соціального забезпечення. Найбільш важливі документи публікувалися в офіційних виданнях: «Собрание законов СССР», «Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины», «Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины», «Збірник законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України». Нормативні акти відомчого характеру, як правило, вміщувалися до фахових періодичних видань народних комісаріатів («Вестник социального обеспечения», «Вопросы страхования», «Бюллетень ГУСС») або профспілок («Вісті», «Вестник профдвижения Украины»). Урядові документи у сфері соціального захисту 1917–1920 рр. можна зустріти у хронологічних збірниках поточного законодавства [3].

Активний розвиток соціального страхування упродовж 1920-х рр. спонукав до проведення кодифікації страхового законодавства та видачі відповідних збірок у 1923, 1926, 1929 рр. З метою уніфікації законодавства в межах СРСР Центральне управління соціального страхування теж формувало подібні зібрання. Інколи об'єднання нормативних актів здійснювалося за окремими видами страхування. Дуже часто нормативні акти друкувалися окремими брошурами, слугуючи практичними посібниками для страхових працівників. Для більш широкого загалу страхувальників та застрахованих страхові каси на місцях видавали інструкції.

Пропагуючи соціальне страхування як форму соціального захисту, представники зарубіжного бюро НКП СРСР активно вивчали зарубіжне законодавство для запозичення кращих надбань. У виданнях проводився порівняльний аналіз радянського та зарубіжного законодавства, що дозволяє виокремити особливості соціального захисту в радянській державі [4]. Вивчення нормативних документів дає змогу визначити зміст та основні напрями розвитку радянської системи соціального захисту, з'ясувати основні його форми, здійснити порівняльний аналіз теорії та практики діяльності органів соцстраху. Важливими для дослідження виявилися додатки, які містили інформацію про перелік професійних захворювань, смуги територіального поділу за нормами обслуговування, пільгові категорії робітників, що мали першочергове право на забезпечення.

Важливим джерелом для дослідження теорії та практики соціального захисту є періодична преса 1920-х рр. Серед усіх періодичних видань, в першу чергу, слід виокремити відомчі видання наркоматів праці та соціального забезпечення. Окрім офіційних документів, статей партійних і господарських працівників, матеріалів статистики, вони містили повідомлення про практичну діяльність органів соціального захисту по регіонах, на конкретних підприємствах, установах, організаціях.

Так, багато цінної інформації про роботу органів соціального страхування містить журнал «Вопросы страхования», який упродовж 1920-х рр. щотижнево видавався в ролі офіційного органу ЦУСС в Москві. Окрім загальносоюзного матеріалу, журнал містив спеціальну рубрику, в якій, через власних кореспондентів при кожній окружній касі, демонструвалася практична робота страхових органів. Відомчим періодичним виданням Наркомату соціального забезпечення був «Вісник соціального забезпечення», що видавався з 1921 р. У ньому більше уваги зверталось на забезпечення контингенту власного наркомату, зокрема пенсіонерів та осіб, що знаходилися в інвалідних установах.

Серед інших видань, що виходили в рамках республіканського наркомату праці досліджуваного періоду слід назвати журнали «Питання праці на Україні», «Вестник народного комиссариата труда на Украине», «Бюллетень управления уполномоченного Наркомтруда РСФСР при Совнаркомехе УССР», «Известия управления уполномоченного Наркомтруда РСФСР при Совнаркомехе УССР», «Вісті народного комісаріату праці УСРР». Про соціальний захист робітників та службовців йшлося і в періодичних виданнях профспілок: «Вісті Всеукраїнської ради професійних спілок», «Вестник профдвижения Украины». Окремі матеріали з теми дослідження можна знайти в союзних періодичних виданнях: «Вестник труда», «Вопросы труда», «Гигиена труда» тощо.

У цілому аналіз джерельної бази досліджуваної проблеми засвідчує її репрезентативний характер. Опрацювання всього комплексу джерел дасть змогу об'єктивно висвітлити теорію та практику соціального захисту робітників і службовців. Водночас слід критично ставитися до матеріалів офіційної статистики, основним завданням яких було підтвердження тези про постійне зростання матеріального добробуту робітничого класу. Важливе значення для аналізу місця соціального захисту у повсякденному житті робітників і службовців відіграють матеріали періодичної преси.

Зазначена тема в перспективі може досліджуватись у контексті соціального страхування радянських робітників і службовців за кордоном, оскільки в ці роки діяло наукове бюро, яке вивчало досвід запровадження системи соціального захисту в зарубіжних країнах.

Abstract

The article analyses a group of published and unpublished sources available to modern historians, that allow you to fully investigate the problem of social protection of population of the UKRAINIAN SSR in the period of the new economic policy. On the basis of a wide range of archival documents, statistical materials and achievements of historiography calls out a system of measures of the Soviet State, aimed at social security workers and employees in the event of the occurrence of major social risks: unemployment, disease, partial or total loss of working capacity. See Division archival documents on the Group doslidzhuval'nogo. Highlights the versatility of the documents about the activities of people's commissariats of social security a certain period. Analyzed materials of Ukrainian zagal'noplanovoi. The article outlined the materials of the official statistics of the main Department of social insurance.

Keywords: *spring, Spring framework, population, social protection, narkomati, statistics, social policy, the UKRAINIAN SSR.*

Аннотація

В статті аналізуються групи опублікованих і неопублікованих джерел, доступних сучасним історикам, які дають можливість комплексно дослідити проблему соціальної захисту населення УСРР в період нової економічної політики. На основі широкого кола архівних документів, статистичних матеріалів і досягнень історіографії, з позиції сучасної методології вивчена система заходів держави, направлених на соціальне забезпечення робітників і службовців в разі настання основних соціальних ризиків: безробіття, хвороби, частинної або повної втрати працездатності. Відображено розподіл архівних документів на групи досліджуваного періоду. Освітлено різноманітність документів про діяльність наркоматів соціального забезпечення певного періоду. Проаналізовані матеріали Української загальнодержавної комісії. В статті виділені матеріали офіційної статистики Головного управління соціального страхування.

Ключові слова: *джерела, джерелознавство, населення, соціальна захист, наркомати, статистика, соціальна політика, УСРР.*

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. ВКП(б) і профсоюзи про соціальне страхування: зб. документів / під заг. ред. Д. Антошкіна. – М.: Профиздат, 1934. – 182 с.
2. Волуйський Н. Пенсійне забезпечення в СРСР / Н. Волуйський, Е. Маслова. – М.: Госфиниздат, 1958. – 112 с.
3. Декрети радянської влади. – Т. 1. (25 жовтня 1917 г. – 16 березня 1918 г.). – М., 1957. – 480 с.
4. Ердели Б. В. Законодавство про працю в зарубіжних країнах. Вип. 3. Соціальне страхування. Порівняльний огляд іноземного і радянського законодавства / Б. В. Ердели. – М.: Проблеми праці, 1927. – 45 с.
5. Матеріали про статистику соціального страхування на Україні / під ред. проф. Я. М. Кагана. Вип. I. – Харків: Головне управління соціального страхування на Україні, 1927. – 148 с.
6. Матеріали про статистику соціального страхування на Україні / під ред. І. І. Фреймана і проф. Я. М. Кагана. Вип. II. – Харків: Вид-во «Проблеми праці», 1927. – 205 с.
7. Мельничук О. А. Соціальне страхування в радянській Україні (20–30-ті рр. ХХ ст.) / О. А. Мельничук. – Вінниця: «Едельвейс і К», 2009. – 372 с.

8. Мовчан О. М. Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті рр. / О. М. Мовчан. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 312 с.
9. Промышленность и рабочие Донбасса, октябрь 1917 – июнь 1941. Сборник документов и материалов. – Донецк: Донбасс, 1989. – 238 с.
10. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период восстановления народного хозяйства (1921–1925 гг.). Сборник документов и материалов. – К.: Политиздат Украины, 1964. – 593 с.
11. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР в период построения фундамента социалистической экономики (1926–1932 гг.). Сборник документов и материалов. – К.: Политиздат Украины, 1966. – 594 с.
12. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1933–1941 гг. Сборник документов и материалов. Ч. 1. – К.: Наук. думка, 1977. – 511 с.
13. Промышленность и рабочий класс Украинской ССР. 1933–1941 гг. Сборник документов и материалов. Ч. 2. – К.: Наукова думка, 1977. – 288 с.
14. Промышленность и рабочий класс Харьковщины, октябрь 1917 – июнь 1941. Сборник документов и материалов. – Харьков: Изд-во Харьковского университета, 1986. – 234 с.
15. Соціальне страхування на Україні у 1926–1927 рр. (Статистичні та фінансові матеріали). – Харків: Питання праці, 1928. – 144 с.
16. Соціальне страхування на Україні у 1927–1928 рр. (Статистичні та фінансові матеріали). – Харків: Питання праці, 1929. – 131 с.
17. Социальное страхование в 1924–1925 гг. Материалы к страховой компании. – М.: Вопросы труда, 1925. – 118 с.
18. Социальное страхование на Украине в 1925–1926 гг. – Харьков: Изд. НКТ УССР, 1927. – 123 с.
19. Систематический сборник важнейших декретов 1917–1920. – М.: Б. в., 1920. – 246 с.
20. Статистические материалы по труду и социальному страхованию за 1925–1926 год / под ред. Л. Я. Минца и И. Ф. Энгеля. – М.: Вопросы труда, 1927. – 88 с.
21. Статистические материалы по труду и социальному страхованию за 1926–1927 год / под ред. Л. Я. Минца и И. Ф. Энгеля. – М.: Вопросы труда, 1927. – 48 с.
22. Финансовый отчет и анализ финансового положения социального страхования на Украине за 1-ю половину 1923/24 г. – Харьков: Издание Главного управления социального страхования НКТ УССР, 1924. – 92 с.
23. Шарпаций В. Г. Соціальне забезпечення в УРСР (20–30-ті роки ХХ ст.) / В. Г. Шарпаций. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 268 с.

References

1. VKP(b) i profsoiuzu o sotsyalnom strakhovanuy: Sb. Dokumentov (1934) [*Bolshevik Party and the Unions on social insurance: Compilation of Documents*] / Pod obshch. Red. D. Antoshkina. Moscow: Profyzzdat.
2. Voluiskiy N. Pensionsnoe obespechenye v SSSR (1958) [*Pension support in the USSR*] / N. Voluiskiy, E. Maslova. Moscow: Hosfynyzzdat
3. Dekrety sovetskoï vlasty. T. 1. (25 oktiabria 1917 – 16 marta 1918 h.) (1957) [*The Decrees of Soviet government. Vol. 1. (October 25th, 2017 – March 16th, 1918)*]. M.
4. Erdely, B. V. (1927). Zakonodatelstvo o trude v zarubezhnykh stranakh. Vypusk 3. Sotsyalnoe strakhovanye. Sravnitelnyi obzor inostrannogo i sovetskogo zakonodatelstva [*Law on working in countries abroad. Vol. 3. Social insurance. A comparative analysis of foreign and Soviet law*]. Moscow: Voprosy truda.
5. Materyaly po statystyke sotsyalnogo strakhovanyia na Ukrainy (1927). Pod red. prof. E. M. Kahana. Vyp. I. [*Materials on the statistics of social insurance in Ukraine. Ed.-in-chief Prof. E. M. Kahan. Vol. I*]. Kharkov: Yzdanye Hlavnogo upravleniia sotsyalnogo strakhovanyia na Ukrainy.
6. Materyaly po statystyke sotsyalnogo strakhovanyia na Ukrainy (1927). Red. I. I. Freimana y prof. E. M. Kahana. Vyp. II. [*Materials on the statistics of social insurance in Ukraine. Ed.-in-chief I. I. Freiman and Prof. E. M. Kahan. Vol. II*]. Kharkov: Izdatelstvo «Voprosy truda».
7. Melnychuk, O. A. (2009). Sotsialne strakhuvannia v radianskii Ukraini (20–30-ti XX) [*Social insurance in Soviet Ukraine (1920–1930s)*]. Vynnytsia: «Edelveis i K».
8. Movchan, O. M. (2010). Povsiakdenne zhyttia robotnykiv USRR. 1920-ti rr. [*Everyday life for the workers of USSR. 1920s*]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy.
9. Promyshlennost i rabochie Donbassa, oktiabr 1917 – yiun 1941. Sbornyk dokumentov i materyalov (1989) [*Industry and the workers of Donbass, October 1917 – June 1941. Compilation of documents and other materials*]. Donetsk: Donbass.
10. Promyshlennost i rabochiy klass Ukrainskoi SSR v peryod vosstanovleniia narodnogo khoziaistva (1921–1925 gg.). Sbornyk dokumentov i materyalov (1964) [*Industry and the working class of the Ukrainian SSR during the period of restoration of the national economy (1921–1925). Compilation of documents and other materials*]. Kyiv: Politizdat Ukrainy.
11. Promyshlennost i rabochiy klass Ukrainskoi SSR v peryod postroeniia fundamenta sotsyalystycheskoi ekonomiki (1926–1932 gg.). Sbornyk dokumentov i

materyalov (1966) [*Industry and the working class of the Ukrainian SSR during the period of building up the fundament of Socialist economy (1926–1932). Compilation of documents and other materials*]. Kyiv: Politizdat Ukrainy.

12. Promyshlennost i rabochiy klass Ukraynskoï SSR. 1933–1941 gg. Sbornyk dokumentov i materyalov. Ch. 1 (1977) [*Industry and the working class of the Ukrainian SSR. 1933–1941. Compilation of documents and other materials. Vol. 1*]. Kyiv: Naukova dumka.

13. Promyshlennost i rabochiy klass Ukraynskoï SSR. 1933–1941 gg. Sbornyk dokumentov i materyalov. Ch. 2 (1977) [*Industry and the working class of the Ukrainian SSR. 1933–1941. Compilation of documents and other materials. Vol. 2*]. Kyiv: Naukova dumka.

14. Promyshlennost i rabochiy klass Kharkovshchyny, oktiabr 1917 – yuin 1941. Sbornyk dokumentov y materyalov (1986) [*Industry and the working class of Kharkov Region, October 1917 – June 1941. Compilation of documents and other materials*]. Kharkov: Yzd-vo Kharkovskoho unyversyteta.

15. Sotsialne strakhuvannia na Ukraini u 1926–1927 rr. (Statystychni ta finansovi materialy) (1928) [*Social insurance in Ukraine in 1926–1927 (Statistical and financial materials)*]. Kharkiv: Pytannia pratsi.

16. Sotsialne strakhuvannia na Ukraini u 1927–1928 rr. (Statystychni ta finansovi materialy) (1929) [*Social insurance in Ukraine in 1927–1928 (Statistical and financial materials)*]. Kharkiv: Pytannia pratsi.

17. Sotsyalnoe strakhovanye v 1924–1925. Materyaly k strakhovoi kompanyy (1925) [*Social insurance in 1924–1925. Materials of an insurance company*]. Moscow: Voprosy truda.

18. Sotsyalnoe strakhovanye na Ukrayne v 1925–1926 (1927) [*Social insurance in Ukraine in 1925–1926*]. Kharkov: Yzd. NKT USSR.

19. Systematycheskyi sbornyk vazhneishykh dekretov 1917–1920 (1920) [*A systematic compilation of the most important decrees of 1917–1920*]. Moscow: B. v.

20. Statisticheskie materialy po trudu i sotsyalnomu strakhovanyiu za 1925–1926 god. Pod red. L. Ya. Mintsy i I. F. Engelia (1927) [*Statistical materials on the jobs and social insurance of 1925–1926. Ed.-in-chief L. Ya. Mints and I. F. Engel*]. Moscow: Voprosy truda.

21. Statisticheskie materialy po trudu i sotsyalnomu strakhovanyiu za 1926–1927 god. Pod red. L. Ya. Mintsy i I. F. Engelia (1927) [*Statistical materials on the jobs and social insurance of 1926–1927. Ed.-in-chief L. Ya. Mints and I. F. Engel*]. Moscow: Voprosy truda.

22. Fynansovoi otchet i analiz fynansovoho polozhenyia sotsyalnoho strakhovanyia na Ukrayne za 1 polovynu 1923/24 g. [*A financial report and analysis on the*

financial situation of social insurance in Ukraine in the first half of 1923/1924 year]. Kharkov: Yzdanye Hlavnoho upravlenyia sotsyalnoho strakhovanyia NKT USSR, 1924.

23. Sharpatyi, V. H. (2006). *Sotsialne zabezpechennia v URSR (20 – 30-ti roky XX st.) [Social support in the UkrSSR (1920–1930th)]*. Kyiv: Nika-Tsentr.

УДК 94(477):341.485]”1933-1952”

THE FIRST TWO DECADES OF RESEARCH FAMINE IN UKRAINE: PECULIARITIES OF SOURCES AND HISTORIOGRAPHY

Gudz Viktor

The communist authority concealed the fact of the artificial famine of 1932–1933 and banned its investigation until the collapse of the Soviet Union. Because the truth about this terrible event first extended studied only in the countries of the «free world». The aim of the presented paper – study to analyze the features of the Holodomor in Ukraine in the first twenty years after the tragedy. Subject reviewed on the basis of the whole complex of historical sources available, taking into account the latest achievements of world historical science. The features of the formation of scientific discourse on the history of the famine of 1932–1933 in the first historiographic stage clarified and its chronological limits exacted. The process increment amount of historical sources and the development of scientific knowledge on the history of hunger observed. We concluded that the source base on the history of famine during this period was limited chiefly memories of eyewitnesses of the disaster Ukrainian village and abroad periodicals materials. However, in the first twenty years of studying the history of the Great Famine, were thorough analytical work that laid the conceptual basis for further research topics. Emphasized that the vast array of publications on topics in 1933–1952 requires further analysis of sources and historiographical reflection.

Keywords: *historiography stage, Holodomor in Ukraine, source, scientific publications.*

The Holodomor (Ukrainian: Голодомор) was a man-made famine in Soviet Ukraine in 1932 and 1933 that killed an officially estimated 7 million people (other estimates range as low as 5 million). It was part of the wider Soviet famine of 1932–33, which affected the major grain-producing areas of the country but in Ukraine it